

IORUBA

TERRITORIS ON ES PARLA

El ioruba, alguns l'anomenen lariba looba, és la llengua del poble ioruba, que es troba a la costa nord del mar de Benín. La majoria de parlants els trobem a Nigèria, tot i que també n'hi ha a Togo i a Benín. A Nigèria es compten gairebé 19 milions de parlants, i 1.5 mil entre Togo i Benín. A més, es calcula que uns 2 milions de persones més tenen el ioruba com a segona llengua, i que quatre milions a Nigèria l'entenen. A Nigèria, és utilitzada com a segona llengua pels parlants d'akpes, bokobaru, ebira i ukaan.

DIVERSITAT INTERNA/ VARIACIÓ GEOGRÀFICA

El ioruba és un contínuum lingüístic, és a dir, un conjunt de varietats lingüístiques amb característiques comunes. Parlants de dues varietats pròximes entre elles poden entendre's sense problemes, però parlants de dues varietats més llunyanes entre si poden no fer-ho tan fàcilment. Segons diferents estudiosos, el ioruba està format per entre 12 i 26 dialectes, que a grans trets es poden distribuir en tres grans grups: el nord-oest (Abeokuta, Ibadan, Oyo, Osun i àrees de Lagos), el central (Igbonna, Ife, Ekiti, Akure, Efon, i àrees de Ijesa) i el sud-est (Okitipupa, Ondo, Owo, Sagamu, i parts de Ijebu). Les diferències principals són lèxiques i fonològiques, tot i que entre varietats llunyanes hi pot haver també diferències morfològiques i sintàctiques.

NOMBRE APROXIMAT DE PARLANTS AL MÓN

Té aproximadament 21 milions de parlants al món.

ESTATUS JURÍDIC I DE FACTO

El ioruba a Nigèria és cooficial juntament amb l'anglès, el haussa i l'igbo. A nivell estatal l'anglès és la llengua principal, de l'administració, l'educació i els

mitjans de comunicació. Tot i això, el ioruba gaudeix d'una posició privilegiada comparat amb les altres 400 llengües que s'hi parlen. A les regions del sud de Nigèria, on es concentren la majoria de parlants, el ioruba té força prestigi. S'utilitza en les relacions amb l'administració, està present en tots els àmbits de l'educació, des de la primària fins a la universitària, als mitjans de comunicació. Tot i això, només un 35% dels parlants hi estan alfabetitzats.

FILIACIÓ

Família nigerocongolesa - Atlàntic-Congo - Volta-Congo - Benue-Congo - Defoid, Yoruboid, Edekiri. Algunes llengües molt properes són l'ede o l'igala.

ESTATUS oralitat / escriptura

El ioruba utilitza l'alfabet llatí amb algunes modificacions per tal d'adaptar-lo a la llengua. En total consta de 25 lletres, algunes de les quals són diferents del català, com ara <gb, y> o les vocals amb diacrítics especials, o per exemple els punts baixos o els accents oberts i tancats en totes les vocals.

El ioruba es comença a escriure el segle XIX, tot i que abans els ioruba comptaven amb sistemes ideogràfics d'escriptura. Per les limitacions i dificultats d'aquests sistemes, i el pes de la colonització, es va decidir d'utilitzar l'alfabet llatí, com en moltes altres llengües africanes. El nom de ioruba en aquesta llengua és ede yorúbà.

TRETS FORMALS BÀSICS

Fonètica

1. Al ioruba li manca la vocal neutra catalana *i*, a més, té vocals nasals i vocals orals. En català no tenim vocals nasals, només orals. Això fa que sovint els parlants de ioruba realitzin nasals les vocals en català quan estan entre els sons de *m* o de *n*.
2. Al ioruba li manquen algunes consonants del català, com per exemple la *erra vibrant*, la *ella* o la <g> de *genoll*. La <g> i la <k> són lleugerament diferents a les catalanes (similars a la d'alguns dialectes mallorquins).

3. En ioruba no és possible que hi hagi diftongs, és a dir, dues vocals juntes a la mateixa síl·laba. En català això passa molt sovint: 'caure, beure, aire, deu'. Els parlants de ioruba les simplifiquen i les pronuncien: 'cure, bure, are i du'.
4. L'estructura sil·làbica del ioruba no admet que hi hagi dues consonants juntes a la mateixa síl·laba. En català, en canvi, passa sovint: 'tres, bosc, fangs'. Això fa que simplifiquin aquestes paraules: 'tes, bos, fas'.

Morfologia i sintaxi

1. En ioruba no hi ha gènere ni marques explícites de nombre (singular/plural). Això fa que sovint els parlants tinguin problemes en la tria del gènere i en les concordances de gènere i nombre. Exemple: *Els dent blanc, Tinc molt por.*
2. El ioruba no té un sistema de pronoms febles com el del català. Això fa que sovint tinguin problemes en la utilització i la combinació de pronoms, sobre tot els pronoms *en* i *hi*. Exemple: *Donaré en lloc de L'hi donaré o Vols? en lloc de En vols?*
3. Els verbs del ioruba funcionen de manera diferent als del català. Els verbs no es conjuguen, sinó que el que nosaltres expressem amb la conjugació s'expressa mitjançant partícules diferents al verbs. Això fa que tinguin problemes en la conjugació i en la selecció del temps verbal adient.
4. En ioruba les interrogatives (preguntes) funcionen diferent que en català. Nosaltres les fem amb partícules i amb l'entonació, en ioruba, en canvi, es fan només mitjançant partícules interrogatives. Això fa que realitzin les preguntes sense l'entonació.

LLENGUA I INTERACCIÓ SOCIAL

La salutació és un procediment molt important en la cultura ioruba. En comparació amb el català, és un sistema més extens i complicat, regit principalment pel respecte que es deu a l'interlocutor. Els principals criteris que es tenen en compte són l'edat i la posició social. Així, els més joves són

els qui han d'iniciar la salutació, sense mirar als ulls de l'interlocutor.

hola	bàwo	de res	kà tope
com estàs?	bàwo lera?	gràcies	o sé
molt bé, i tu?	mowa dàdá, ésé?	perdona	pèlé
bon dia	kú áárò	benvingut	ekàbó
bona tarda	kú òsan	sí	bení
bona nit	ku àró	no	bekó
per favor	jó		

Una salutació normal entre iorubes pot durar entre 3 i 5 minuts. No seguir les normes o no saludar com toca està socialment connotat i comporta problemes de comunicació importants. Si el comparem amb el sistema del català, el del ioruba és més ric. Hi ha diferents salutacions i contestacions depenent de l'interlocutor.

LÈXIC

Parts del cos

En ioruba algunes parts del cos són diferents. Per exemple, cara i ulls s'expressen mitjançant la mateixa paraula, i cama i peu també:

cara	ojú	cama	ẹẹ
ulls	ojú	peu	ẹẹ

boca	enu	mà	owọ
cap	orí	braç	apá
cor	ọkan		

Termes de parentiu

Com que els termes de parentiu representen l'estructura social i familiar, trobem força diferències entre els termes del català i del ioruba. Els termes per a 'pare/mare' i 'tiet/tieta' són els mateixos, i tampoc no es diferencia entre germans i cosins.

pare/germans dels pare	babà	germà gran/cosí gran	egbọn
mare/germanes de la mare	yéyé	germà petit/cosí petit	ábúrò
germans de mare	iyékan	germana gran/cosina gran	egbọn obinri
germans pare	ọbákan	germana petita/cosina petita	ábúrò obinri

Sistema numeral

El sistema numeral del ioruba és de base vigesimal (20), i a diferència del català utilitza la subtracció en la configuració del sistema de numerals. Això és que per exemple 29, que en català és 20+9, en ioruba és 30-1.

1	ení	6	efà	11	okenla
---	------------	---	------------	----	---------------

2	ejì	7	ejè	20	ogún
3	ẹta	8	ejọ	100	ogorun
4	ẹrin	9	ẹsan		
5	àrún	10	ẹwa		

Expressió del temps

Els dies de la setmana en ioruba fan referència a diferents activitats que s'han de dur a terme cada dia:

dilluns	ọjọ ajé	divendres	ọjọ èti
dimarts	ọjọíségun	dissabte	ọjọàbá méta
dimecres	ọjọr írú	diumenge	ọjọ áikú
dijous	ọjọbò		

Els termes utilitzats per referir-se als mesos de l'any en ioruba fan referència a les festivitats de diferents deïtats:

gener	séré	maig	ẹbibi	setembre	owewe
febrer	èrèlè	juny	òkúdu	octubre	`wára
març	erèna	juliol	agẹmọ	novembre	bélú
abril	ìgbé	agost	ògún	desembre	òpè

ESTATUS CULTURAL DE LA LLENGUA

Les primeres mostres escrites de ioruba daten del segle XIX i són principalment estudis lingüístics duts a terme per missioners europeus. En canvi, la

Material elaborat per Linguapax amb el suport de:

Ajuntament
de Barcelona

Diputació
de Barcelona

tradició oral del poble ioruba és molt rica i diversa, i es conserva en gran part. A través de llegendes històriques i creacionistes els ioruba expliquen els orígens i el desenvolupament del seu poble, també tenen mites religiosos i faules. El repertori de dites i cançons populars també és molt viu entre els ioruba. Pel que fa a la literatura en ioruba destaca el poeta Sobowade Sowande, o el Nobel Wole Soyinka. També hi ha força producció de diferents estils de música així com teatre. La presència del ioruba als mitjans de comunicació també és positiva. El primer diari en ioruba començà el 1859 i avui dia hi ha diferents mitjans escrits i audiovisuals en ioruba.

RECURSOS SOBRE A LLENGUA DISPONIBLES A BARCELONA

- Asociación Cultural Yoruba de Cuba en Barcelona - <http://www.yorubacuba.org/unafilial.php?filial=65>
- Asociación Nigeriana de Catalunya
- LUKUM TAKA: Asociación Nigeriana en Barcelona - <http://lukumtaka.blogspot.com.es/2009/08/asociacion-nigeriana-en-cataluna.html>

Bibliografia

<http://www.omniglot.com/>

<https://www.ethnologue.com/>

Constitució de Nigèria

Schwab, W.B (1958). *The terminology of kinship and marriage among the yoruba*. Dins Africa, volum 28.

Bamgbose, A (1966). *A grammar of yoruba*. West african Language monographs. Cambridge University Press.

Material elaborat per Linguapax amb el suport de:

Ajuntament
de Barcelona

Diputació
de Barcelona